

dr hab. inż. Aleksandra Parteka, prof. PG
Katedra Nauk Ekonomicznych
Wydział Zarządzania i Ekonomii
Politechnika Gdańska
ul. Narutowicza 11/12
80-233 Gdańsk

Gdańsk, 31.01.2024

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Piotra Adamczyka
pt.: "PRZEPŁYWY KAPITAŁOWE W PROCESACH KONWERCENCJI
REALNEJ KRAJÓW EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ
– STUDIUM EKONOMETRYCZNE"**

Przedmiotem recenzji jest rozprawa doktorska mgr. Piotra Adamczyka zatytułowana *"Przepływy kapitałowe w procesach konwergencji realnej krajów Europy Środkowo-Wschodniej – Studium ekonometryczne"* napisana pod opieką promotorską prof. dr. hab. Mateusza Pipienia (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie). Recenzja została przygotowana przeze mnie na prośbę prof. dr. hab. inż. Stanisława Popka, Dyrektora Szkoły Doktorskiej UEK.

Tematyka rozprawy wiąże się z problematyką wzrostu gospodarczego, a motywem przewodnim pracy jest analiza procesów zbieżności zmiennych ekonomicznych takich jak dochód na mieszkańca (konwergencja realna). Wybrany przez doktoranta temat konwergencji jest wątkiem bardzo chętnie podejmowanym przez ekonomistów i obecnym w niemal każdym opracowaniu dotyczącym międzynarodowych różnic w poziomie rozwoju. Wybór głównego tematu oceniam jako dość zachowawczy, niepodejmujący kontrowersyjnych czy nowatorskich

aspektów obecnych we współczesnych badaniach nad ekonomią rozwoju. Jednak oryginalność rozprawy i problemu naukowego wynika z wyboru szczegółowego przedmiotu badań – Autor ocenia jaką rolę, jako czynnika warunkującego proces konwergencji realnej – odgrywają te przepływy kapitałowe, które mają rzeczywisty wpływ na sferę realną gospodarki. Dodatkowo, zastosowano niestandardową metodę analizy (model SURE), która jest stosunkowo rzadko używana w badaniach nad konwergencją realną.

Autor przekonująco definiuje lukę badawczą (s. 6-7), cel rozprawy (s.7) oraz hipotezy badawcze (s.8). Analizowany jest szczególny przypadek krajów Europy Środkowo-Wschodniej (próba badawcza obejmuje osiem krajów Europy Środkowo-Wschodniej (UE-8) i okres czasu 2004-2019), co pozwala na uszczegółowienie tematu. Po lekturze rozprawy nie mam wątpliwości co do tego, że cele zostały osiągnięte.

Rozprawa jest dość obszerna (166 stron), jest bardzo starannie napisana oraz sformatowana. Struktura pracy jest klasyczna (typ rozprawy a'la książka), rozdziały mają logiczny układ i pracę dobrze się czyta. Doktorant dowodzi dobrego rozeznania w literaturze przedmiotu, zwłaszcza w odniesieniu do badań nad rolą przepływów kapitałowych w procesach wzrostu oraz narzędzi analitycznych (choć uwagi na temat doboru literatury formułuję poniżej). Nie mam też wątpliwości co do bardzo solidnego przygotowania mgr. Piotra Adamczyka do pracy empirycznej przy użyciu zaawansowanych metod ekonometrycznych.

Ogólny odbiór rozprawy jest pozytywny. Poniżej opisuję kilka uwag szczegółowych, które – mam nadzieję – pomogą Autorowi w dalszym doskonaleniu warsztatu badawczego i przygotowywaniu publikacji do czasopism o międzynarodowym zasięgu.

1. Mam pewien niedosyt jeśli chodzi o przegląd literatury, który został dokonany na potrzeby rozprawy doktorskiej (rozdział 1 rozprawy). Literatura dotycząca analizy konwergencji, która jest cytowana w pracy, obejmuje głównie pozycje z lat 80-tych i 90-tych ubiegłego wieku. Owszem, są to bardzo ważne prace, część z nich to tzw. *seminal studies* (np. Barro i Sala-i-Martin, 1992; Quah, 1992; Baumol, 1986;

DeLong, 1988; Romer, 1986; Lucas, 1988; Mankiew, Romer i Weil, 1992), jednak trzeba mieć świadomość, że bazują one na bardzo starych danych – nawet sprzed pół wieku! W rozprawie brak odniesień do nowszej literatury przedmiotu, niejako podsumowujących dorobek badań nad konwergencją realną z XX wieku, ukazujących *aktualny* stan wiedzy w tej tematyce (oraz aktualne spory ekonomistów na temat konwergencji – por. Kremer i in., 2022 a Acemoglu i Molina, 2021), pokazujących dorobek naukowy dotyczący analiz konwergencji z dawnych lat w perspektywie, w kontekście aktualnych trendów rozwoju na świecie i bardziej aktualnych danych (por. np. Johnson i Papageorgiou, 2020; Patel i in., 2021; Kremer i in, 2022). Ważne, a szerzej nieujęte w rozprawie prace, dotyczą także roli instytucji, jako czynnika warunkującego konwergencję realną (np. Acemoglu i in., 2019).

Dużo bardziej wnikliwie Autor potraktował przegląd badań nad pomiarem i znaczeniem przepływów kapitałowych (rozdział 2 rozprawy). Przedstawiony jest kompetentny przegląd terminologii, czynników, które mają wpływ na przepływy kapitałowe na świecie oraz roli różnych typów przepływów kapitałowych (w tym BIZ) w procesach wzrostu gospodarczego. Rozdział 2 dowodzi bardzo dobrego rozeznania Autora w tematyce bezpośrednio związanej z tematyką rozprawy.

2. Autor utożsamia PKB z dobrobytem (s. 4). Jest to (był?) dominujący pogląd, lecz współczesna literatura na temat wad PKB oraz postrzegania rozwoju jedynie przez pryzmat tej typowo ilościowej miary jest obszerna. Oczywiście, użycie informacji na temat PKB w badaniach nad wzrostem czy konwergencją realną jest nadal powszechne, jednak w obszarze współczesnych badań nad wzrostem i rozwojem gospodarczym obserwujemy tendencję w kierunku odchodzenia od pojmowania PKB jako jedyne słusznego sposobu pomiaru aktywności ekonomicznej i dobrostanu społeczeństw (Aitken, 2019). W rozprawie nie znajduję odniesień do terminów takich jak post-wzrost (*degrowth*) czy podejść teoretycznych i analitycznych, które obok PKB ujmują istotną rolę innych, poza monetarnych, składowych dobrobytu takich jak: stopień nierówności społecznych, koszty środowiskowe, dystrybucja czasu pomiędzy pracą a inne aktywności, warunki pracy, wpływ rozwoju technologii na dobrostan itd. W rozprawie doktorskiej na temat

konwergencji realnej oczekiwałabym choćby dyskusji nad rozwojem alternatywnych sposobów pomiaru dobrobytu. Wartościowe byłoby także porównanie uzyskanych wyników bazowych (PKB per capita) z tymi uzyskanymi przy użyciu innych miar lub wykazanie, że nie jest to możliwe ze względu na dostępność danych (w co wątpię, biorąc pod uwagę kompozycję próby).

3. Wąskie podejście do pomiaru i użycie PKB per capita jako jedynego słusznego miernika rozwoju ma znaczenie także w miejscach, gdzie obrazowany/analizowany jest rozkład bogactwa na świecie – podrozdział 1.1. Dla przykładu, Rys. 1 i Rys. 2¹ mogłyby być zestawione z aktualnymi danymi dotyczącymi dystrybucji bogactwa na świecie (global wealth inequality/ distribution of wealth: Zuckman, 2019), oraz danymi odnoszącymi się do bogactwa w Europie Środkowo-Wschodniej (Brzeziński i in, 2020; Brzezinski i Sałach, 2021).

4. W pracy zamiennie stosowane jest określenie produktywność i dochód na mieszkańca. PKB per capita (wg parytetu siły nabywczej) jest zmienną objaśnianą w estymowanym modelu (s.73). Produktywność natomiast mierzona jest zazwyczaj poprzez PKB na osobę zatrudnioną lub na roboczogodzinę (pomijając metody bazujące na oszacowaniach TFP), zatem wskaźnik stosowany w pracy to nic innego jak dochód na osobę – podstawowa zmienna proxy przybliżająca poziom dobrobytu czy poziomu rozwoju kraju (ale por. uwaga 2). Korelacja między PKB per capita a miarami produktywności na poziomie makroekonomicznym jest zwykle wysoka, ale nie są to miary identyczne. Analiza odporności uzyskanych wyników mogłaby obejmować użycie właśnie PKB na osobę zatrudnioną (lub na godzinę) zamiast PKB per capita.

5. Jako podstawowe narzędzie analityczne Autor wybrał zastosowanie modelu SURE (system regresji pozornie niezależnych). Jest to wybór świadomy (s.9, opis w podrozdziałach 3.1 oraz 3.2) i dobrze umotywowany. Trochę zabrakło mi w rozprawie dyskusji nad otrzymanymi wynikami w kontekście innych metod (czyli czegoś na kształt analizy odporności uzyskanych wyników). Wartościowe byłoby

¹ Zignorowana jest tu także rola wielkich gospodarek w kształtowaniu ogólnego obrazu. Dla przykładu Milanovic (2022) dokumentuje, że spadek indeksu Ginięgo obserwowany w ujęciu globalnym w latach 2008-2013 w około dwóch-trzecich może być wytłumaczony szybkim wzrostem w Chinach i Indiach.

zestawienie uzyskanych wyników choćby z wybranym modelem „klasycznym” – oszacowanym na tej samej próbie danych. Na s. 82 Autor pisze, że „*Tak określona procedura badawcza pozwala na analizę zjawiska konwergencji w oderwaniu od dominujących w literaturze przedmiotu badań panelowych ..*”. Jednak czy jest to zaleta? Nauka jest pewnym systemem, a spory między badaczami są normalne i de facto prowadzą do rozwoju dyscypliny. W moim odczuciu nie ma zatem sensu prowadzić badań „w oderwaniu”, a raczej wykazać, w jaki sposób przeprowadzone badania wzbogacają dotychczasowy stan wiedzy. Jest to tym bardziej istotne w badaniach nad konwergencją realną – ten obszar od zawsze cechował się wysokim poziomem naukowego sporu (w pozytywnym tego słowa znaczeniu).

6. Autor z pewnością jest bardzo biegły w prowadzeniu analizy ekonometrycznej. Wybór kluczowych zmiennych do modelu (zmienne dot. przepływów kapitałowych) jest starannie opisany (podrozdział 3.3). Główna analiza jest poprzedzona skrupulatnym sprawdzeniem danych (statystyki opisowe – podrozdziały 4.1 i 4.1). Autor pokazuje porównanie oszacowań wielu wariantów modeli konwergencji typu beta w modelu bez i z kapitałem (podrozdział 4.3). Jednak opis uzyskanych wyników w rozdziale 4 jest bardzo techniczny, brak szerszej – ekonomicznej - interpretacji wielkości oszacowanych parametrów i odniesień do literatury dot. konwergencji. Dla przykładu oszacowane wartości parametru konwergencji wahają się pomiędzy (-0.59) a (-0.2) w modelu bez kapitału (s. 94) oraz (-0.65) a (-0,21) w modelach ze zmiennymi parametrami beta po krajach (s.99 -100, Tab. 15). Kolejne oszacowania uzyskane są w następnych modelach, różniących się włączonymi zmiennymi objaśnianymi czy specyfikacją. W rezultacie otrzymujemy obszerny zestaw tabel/wykresów wynikających z dziewięciu wariantów równań konwergencji, a ich krótkie (i znów techniczne) podsumowanie znajduje się dopiero w podrozdziale 4.5. W efekcie ciężko zidentyfikować główny wniosek z badań w kategoriach relacji z teorią ekonomii oraz w odniesieniu do wkładu do stanu wiedzy nad konwergencją realną.

7. W szczególności, w rozdziale 4 – przy opisie uzyskanych wyników - brakuje mi także odniesień do współczesnej dyskusji nad ‘wzorcowymi’ oszacowaniami parametru beta (tzw. 2% “iron law of conditional convergence”, Barro 2012) –

Kremer i in., 2022. Podobnie, wartościowe byłoby zestawienie wyników z tymi uzyskanymi w innych pracach dotyczących krajów Europy Środkowo-Wschodniej. Innymi słowy, uważam, że uzyskane wyniki powinny być ukazane w szerszej perspektywie badawczej, a nie tylko jako wynik (sprawnie przeprowadzonego) ćwiczenia analitycznego.

8. Praca zyskałaby na przedstawieniu pewnego tła interpretacyjnego. Na przykład - czy jest możliwe oszacowanie podobnych modeli dla innej próby krajów i wykazanie podobieństw/różnic pomiędzy gospodarkami Europy Środkowo-Wschodniej a Europą Zachodnią/światem? Czy i dlaczego przepływy kapitałowe są istotne tylko w przypadku określonych grup krajów? Takie rozszerzenie analizy można też potraktować w kategoriach czysto pragmatycznych (wpływ na szanse publikacyjne w dobrych czasopismach międzynarodowych).

Konkluzja

Podsumowując, stwierdzam, że praca doktorska mgr. Piotra Adamczyka pt.:” *Przepływy kapitałowe w procesach konwergencji realnej krajów Europy Środkowo-Wschodniej - studium ekonometryczne*” spełnia wymogi ustawowe stawiane pracom doktorskim. Problem naukowy dotyczący roli przepływów kapitału w procesach konwergencji realnej, analizowanej przy użyciu podejścia SURE, jest oryginalny. Doktorant posiada wiedzę teoretyczną w dyscyplinie ekonomia i finanse, zna zaawansowane metody analizy statystyczne i ekonometrycznej właściwe dla dyscypliny oraz dowiódł umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Wnoszę o przyjęcie rozprawy i dopuszczenie jej do publicznej obrony.

Bibliografia (wybrane pozycje)

- Acemoglu, D., Naidu, S., Restrepo, P., & Robinson, J. A. (2019). Democracy does cause growth. *Journal of political economy*, 127(1), 47-100.
- Acemoglu, D., & Molina, C. A. (2021). *Converging to Converge? A Comment* (No. w28992). National Bureau of Economic Research.
- Aitken, A. (2019). Measuring welfare beyond GDP. *National Institute Economic Review*, 249, R3-R16.
- Barro, R. J. (2012). *Convergence and modernization revisited* (No. w18295). National Bureau of Economic Research.
- Brzeziński, M., Sałach, K., & Wroński, M. (2020). Wealth inequality in Central and Eastern Europe: Evidence from household survey and rich lists' data combined. *Economics of Transition and Institutional Change*, 28(4), 637-660.
- Brzezinski, M., & Sałach, K. (2021). Factors that account for the wealth inequality differences between post-socialist countries. *Economic Modelling*, 105, 105649.
- Johnson, P., & Papageorgiou, C. (2020). What remains of cross-country convergence?. *Journal of Economic Literature*, 58(1), 129-175.
- Kremer, M., Willis, J., & You, Y. (2022). Converging to convergence. *NBER macroeconomics annual*, 36(1), 337-412.
- Milanovic, B. (2022). After the financial crisis: the evolution of the global income distribution between 2008 and 2013. *Review of Income and Wealth*, 68(1), 43-73.
- Patel, D., Sandefur, J., & Subramanian, A. (2021). The new era of unconditional convergence. *Journal of Development Economics*, 152, 102687.
- Zucman, G. (2019). Global wealth inequality. *Annual Review of Economics*, 11, 109-138.